

נפש לאסתר אומן ע"ה

חוברת י
סתיו תשע"א • 2010

כתב עת למחקר, יצירה והגות יהודית

בית מדרש לרוחניות יהודית מיסודה של עמותת 'רשימו'
בשיתוף עם
המרכז לחקר האשה ביהדות ע"ש פניה גוטספלד הלר,
אוניברסיטת בר-אילן

נספח

הנהלה: פחפ' ישראל אומן, רחל פורסטנברג, תמר חזן
עורכת: ד"ר רבקה גולדברג (דביר)
מערכת: ד"ר אלישבע באומגרטרן, ד"ר טובה גנזל, ד"ר יוסי דוד, ד"ר אביעד
הכהן, גילה חזן
מועצת מערכת: פחפ' שולמית אליצור, הרב דניאל אפשטיין, מלכה בינה,
פחפ' יפה ברלוביץ, פחפ' חנה כשר, ד"ר ורד נעם, פחפ' אוריאל סימון,
פחפ' חביבה פדיה, פחפ' שמואל פיינר, עזה צבי, פחפ' אביגדור שנאן
עריכה לשונית: דקלה אברבנאל
תרגום: ג'רמי קוטנר
עיצוב גרפי והפקה: סטודיו 'חדר', 'מקום משלך' - פרויקט העצמה לנשים

רשימת המשתתפים:

ד"ר מיכל רוזנברג, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי, באר-שבע
ד"ר אורנה רז, גבעת שמואל
ד"ר נתן אופיר, 'מאוחרת', מכון למדיטציה יהודית, ירושלים
ד"ר רות למדן, החוג להיסטוריה של עם ישראל, אוניברסיטת תל-אביב
ד"ר צפורה שחורי-רובין, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי, באר-שבע
אודי גור, המחלקה לספרות עברית, האוניברסיטה העברית, ירושלים
ד"ר אליעזרה הרצוג, ת.ד. 7952, ירושלים
פחפ' חביבה פדיה, החוג להיסטוריה של עם ישראל, אוניברסיטת בן-
גוריון, באר-שבע

ISSN 1565-3625

© כל הזכויות שמורות

בית מדרש לרוחניות יהודית מיסודה של עמותת 'רשימו'

בשיתוף עם

המרכז לחקר האשה ביהדות ע"ש פניה גוטספלד הלר, אוניברסיטת

בר-אילן

מחיר חוברת 25 ₪ דמי טיפול ומשלוח 7 ₪

מען למכתבים: המרכז לחקר האשה ביהדות, אוניברסיטת בר-אילן,

רמת-גן 52900

טלפון: 03-531-8286

דוא"ל: massehet@gmail.com

כתב העת **מסכת** נוסד בבית המדרש לנשים **מתן** בירושלים לזכרה של אסתר אומן, שהייתה בין תלמידותיו הראשונות. אסתר, שהקדישה את חייה לביתה ולגידול משפחתה, החלה לחבוש את ספסלי בית המדרש בהיותה בת שישים ושתיים, ולראשונה בחייה התעמקה בלימודי הגמרא, התנ"ך ומחשבת ישראל. לאחר שש שנים נפטרה ממחלת הסרטן. קורות חייה מגלמים אולי יותר מכל את מהפכת לימוד התורה לנשים שבדור האחרון.

תוכן העניינים:

- 11 המסכה הרומנטית של סיפור דידקטי:
עיון באגדת חז"ל על נישואי ר' עקיבא ובת כלבא שבוע
מיכל א. רוזנברג
- 55 'אף הן היו באותו הנס' – אי שוויון בימים ההם ובזמן הזה
אורנה רז
- 73 ידיעות על נשים ומשפחות יהודיות בעזה במאות הט"ז והי"ז
רות למדן
- 87 כוונות בזיווג בליל שבת: רומנטיקה קבלית לפי ר' משה קורדובירו
נתן אופיר
- 115 שרה־איטה פלמן (1856–1936), פרדסנית עברייא בארץ ישראל
צפורה שחורי־רובין
- 129 'לא צריך לשאול, לא צריך לענות': על שאלות בשיירי רחל
אודי גור

מקראות ומדרשות

- 145 סיפור בלעם: קונפליקט שבא על פתרונו
אליעזרה הרצוג

ספר חדש

- 169 אל העיר הנעדרת – על ספרה של מיכל הלד מוחפת על פני המים
חביבה פדיה

תקצירים באנגלית

דבר המערכת

ואולי לא היו הדברים מעולם,

אולי

[...]

מעולם לא טהרתי בתכלת שוקטה

ובתם

של כנרת שלי... הוי, כנרת שלי,

הייתי, או חלמתי חלום?

גם בשיר זה, שהוא אולי הידוע והמוכר ביותר בשיריה של רחל, כמו ברבים משיריה האחרים, השאלה והתשובה הן מן הביטויים המובהקים של מצבה הנפשי של הדוברת: התרגשות, זעם, שמחה, תסכול, ציפייה, ייאוש או תקווה. במאמר על שירי רחל מסב אודי גור את תשומת הלב אל המוטיב הדיאלקטי, הרווח כל כך בשיריה. לפעמים השאלות בשירים פשוטות עד כאב ולעתים – סבוכות ומורכבות, והן מופנות לנמענים שונים: לזולת, לעולם ולא מעט אל הנפש הכותבת עצמה.

בשיר אחר שלה, 'רחל', המשוררת מזדהה עם האם העבריייה הקדמונית שאת שמה היא נושאת:

הן דָּמָה בְּדָמֵי זֶרֶם,

הן קוֹלָה בִּי כֵן –

רַחֵל הָרוּעָה צֵאן לָבוֹ,

רַחֵל – אִם הָאֵם.

על סיפורם של יעקב ורחל כתשתית לסיפורם של רבי עקיבא ורחל אחרת (האומנם רחל?), כותבת מיכל רוזנברג במאמרה 'המסכה הרומנטית של סיפור דידקטי: עיון באגדת חז"ל על נישואי ר' עקיבא ובת כלבא שבוע', הבוחן בחינה מחודשת את הסיפור המוכר כל כך.

מאמרים נוספים בחוברת מסכת זו מתמקדים גם הם בנושא הקשר הזוגי, מהיבטים שונים. על מרד נגד זיווג כפוי – מחאה נשית על גזרת השלטון היווני שלפיה כל נערה העומדת להינשא תיבעל להגמון תחילה ורק אחר כך תינשא לבעלה, נוכל לקרוא במאמרה של אורנה רז: "אף הן היו באותו הנס" – אי־שוויון בימים ההם ובזמן הזה. מעשייה של חנה – בתו של יוחנן כהן גדול על פי גרסה אחת ובת מתתיהו על פי גרסה אחרת – מתוארים במילים ספורות: 'כיוון שרצו להוליכה אצל אותו ההגמון פרעה ראשה וקרעה בגדיה

ועמדה ערומה בפני העם, כך לפי הגרסה הראשונה; בגרסה השנייה כתוב: 'עמדה חנה בת מתתיהו מעל אפריון וספקה כפיה זו על זו וקרעה פורפירון שלה ועמדה לפני כל ישראל כשהיא מגולה [...]'. אורנה רז בוחנת את המעשה הפרובוקטיבי כל כך של חנה בת הכהן בכלי המחקר והניתוח של הפמיניזם המודרני ותוהה על דחיקתו של מעשה זה של מחאה נשית מסיפור החנוכה כולו, המתאפיין דווקא בציווי 'פרסומי ניסא'.

מבעד לספרות השאלות והתשובות מן המאות השש־עשרה והשבע־עשרה פותחת רות למדן צוהר לחייהן של נשים ומשפחות יהודיות בעזה באותן שנים. מטבע הדברים, זוגות רבים שקורותיהם עולים מן השאלות והתשובות הם כאלה שבהם הזיווג אינו עולה יפה, והשאלות נוגעות בגירושים או בנשיאת אישה שנייה.

בניגוד להדים על כישלונם של חיי נישואים, המגיעים מעזה, מביא נתן אופיר, היישר מעיר המקובלים צפת, דברים על זוגיות אידאלית, שאותה הוא מכנה בשם 'רומנטיקה קבלית'. הכותב מבסס את דבריו על כתביו של ר' משה קורדובירו, הרמ"ק, מחשובי המקובלים בתקופת הזוהר של המרכז הקבלי בצפת במאה השש־עשרה. הרמ"ק עוסק בחשיבות הרוחנית שיש במעשה הפיזי של הזיווג והאהבה ובחשיבות הקשר הגופני והחיבור הפיזי־מיסטי בין איש לאישה לשם הורדת השפע האלוהי וליצירת הרמוניה בין הספירות העליונות.

ניחוח פרדסים רענן מביאה למסכת צפורה שחורי־רובין במאמרה על שרה איטה פלמן, אישה אמיצת רוח שהתעקשה להיאחז באדמת ארץ־ישראל אף שנותרה אלמנה צעירה מטופלת בילדים רבים וטיפחה, עם ילדיה, את פרדס ההדרים הראשון במקום שקמה בו מאוחר יותר – תל־אביב הקטנה.

קריאה חדשה בסיפור בלעם מביאה אליעזרה הרצוג במדור מקראות ומדרשות, ובוחנת לעומק את הקונפליקט הפנימי, ההתנגשות בין כוחות מנוגדים, בתוך נפשו של בלעם.

ולסיום מסכת, במדור ספר חדש, מביאה חביבה פדיה דברים קצרים על ספר שיריה של מיכל הלד, מרחפת על פני המים, שירים שמתנגנים בהם קולות של דורות של אימהות וסבתות יהודיות ממזרח וממערב.

ממערב וממזרח,

מעזה ומצפת,

מירושלים ומכנרת

ארוגים חוטי המסכת הפעם.